

internationale verplichtingen voortvloeiden. Waarbij men moet bedenken dat deze verplichtingen in een groot deel van de jaren vijftig vrijwel steeds ontsnappingsclausules kenden. De, grotendeels binnenskamers gevoerde, politieke strijd rond de bezwering van de economische (betalingsbalans)gevolgen van de Korea-crisis — 'fysieke controles', dat wil zeggen dirigerende invoersbeheersing, versus 'klassieke', overwegend fiscale en monetaire, globaal werkende maatregelen — is slechts te begrijpen wanneer men beseft, dat de industrialisatie in mijn ogen de inzet vormde. Het ging om het redden van de markt als grondslag van het industrialisatiebeleid.

Het is ook mij duidelijk, dat een uitputtende behandeling van de vrijmaking van het handels- en betalingsverkeer veel te ver zou hebben gevoerd, een wat ruimere aandacht voor dit wezenlijke onderdeel van het gevoerde industrialisatiebeleid lijkt echter noodzakelijk. In dit verband verwijs ik naar de eveneens gedegen studie van J. M. M. J. Clerx uit 1986, *Nederland en de liberalisatie van het handels- en betalingsverkeer (1945-1958)*, een ander bewijs van de belangstelling die bij jonge onderzoekers in onze tijd voor de jaren vijftig bestaat.

J. R. M. van den Brink

J. Outshoorn, *De politieke strijd rondom de abortuswetgeving in Nederland 1964-1984* (Dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam 1986; 's-Gravenhage: VUGA, 1986, 336 blz., f39,50, ISBN 90 6095 570 6).

Doel van deze studie van de politicoloog Joyce Outshoorn was een antwoord te vinden op de vraag waarom het zo lang moest duren, voordat Nederland een geliberaliseerde abortuswetgeving kreeg (in 1981), terwijl er al jaren (sinds 1973) een vrije abortuspraktijk was, die uitging van de wens van de vrouw.

De abortuskwestie mocht zich tot nu toe in een ruime wetenschappelijke belangstelling verheugen. Er bestaat een uitvoerige, ook internationale, literatuur, waarin het abortusvraagstuk vanuit diverse gezichtshoeken aan de orde wordt gesteld. Ook over de politieke strijd die in Nederland op gang kwam, nadat de abortus provocatus in de eerste helft van de jaren zestig opnieuw een probleem werd, verscheen een aantal studies. Dat Joyce Outshoorn een nieuwe politicologische analyse van het probleem desondanks de moeite waard vond, moet nog meer dan aan de door haar ook genoemde wetenschappelijke en politieke motieven, vooral op rekening geschreven worden van haar persoonlijke betrokkenheid bij de kwestie. Zelf schrijft ze dat haar engagement met het onderwerp dateert van toen ze op een druilerige novemberdag in 1970 samen met enkele andere Dolle Mina's appeltjes verkocht op het Amsterdamse Waterlooplein, waarvan de opbrengst bestemd was voor de vestiging van een Stimezo-kliniek in Rotterdam.

Voor haar studie maakte Joyce Outshoorn gebruik van uiteenlopend bronnenmateriaal: parlementaire stukken, partijbladen, dag- en weekbladers, teksten van radio- en tv-programma's, geschriften van de voornaamste actiegroepen, zowel pro- als contra, en medische en juridische publikaties. Ook voerde ze gesprekken met diverse betrokkenen uit het parlement en uit de verschillende belangengroepen. Als politicoloog ging ze ervan uit, dat het bestuderen van abortus als politiek strijdpunt nieuwe wetenschappelijke inzichten kon verschaffen inzake kwesties als strijdpuntvorming en de werking van het Nederlands politiek systeem. Centraal in haar benadering staan verder de verschillende definities en herde-

finities van het abortusvraagstuk die de diverse betrokkenen gegeven hebben en de gevolgen die dit telkens anders benoemen heeft gehad voor de oplosbaarheid van de politieke abortusstrijd.

In de eerste drie theoretische hoofdstukken van haar boek ontwerpt Joyce Outshoorn een fasenmodel van het politieke besluitvormingsproces. Daarbij maakt zij gebruik van de zogenaamde 'agendabouwbenadering'. Dat is, zoals zij verklaart, geen uitgewerkte theorie, maar min of meer een referentiekader om het politieke proces te ordenen. Het betoog begint met een bespreking van de politicologische literatuur, teneinde vast te stellen, 'wat voor een soort strijdpunt' abortus is. Daarna wordt ingegaan op de diverse aspecten van de agendabouwbenadering. In het laatste theoretische hoofdstuk volgt dan de uitwerking van het agendabouwmodel voor de Nederlandse abortusstrijd in een model dat bestaat uit zes fasen met vijf daartussen liggende barrières.

In de daaropvolgende historisch-empirische hoofdstukken wordt dit fasenmodel aan de praktijk getoetst. Na een inleidend hoofdstuk over de vóórgeschiedenis van het abortusprobleem rond de eeuwwisseling en de wet van 1911, wordt in zes hoofdstukken chronologisch de 'levensloop' van de politieke abortusstrijd van circa 1963 tot 1984 gedetailleerd beschreven en geanalyseerd. Heel in het kort komt dat op het volgende neer. Nadat de abortusdiscussie in de eerste helft van de jaren zestig vanuit medische kring op gang was gebracht, wilde de overheid de kwestie aanvankelijk wat afhouden. Uiteindelijk werd echter in 1970 de 'commissie Kloosterman' geïnstalleerd, waarmee de liberalisering van de abortuswetgeving tenslotte toch op de politieke agenda werd geplaatst. De afloop van een en ander mag bekend worden verondersteld. Terwijl er zich inmiddels al een tamelijk liberale abortuspraktijk had ontwikkeld, verwierp eind 1976 de Eerste Kamer een compromis-initiatiefvoorstel van PvdA en VVD, dat een half jaar eerder reeds de Tweede Kamer was gepasseerd. Uiteindelijk lukte het de eind 1977 aangetreden CDA-VVD regering in 1981 een nieuw wetsvoorstel nét door de Kamers te krijgen. Daarmee had Nederland een abortuswet die, althans enigszins, bij de maatschappelijke werkelijkheid aansloot. De wet werd echter pas op 1 november 1984 van kracht, nadat er intussen nog heel wat was afgeruzied. In het laatste hoofdstuk tenslotte, probeert de auteur antwoord te geven op de hoofdvraag, waarom het zolang moest duren voordat in Nederland wet en liberale praktijk op elkaar aansloten. De oorzaak daarvan moet volgens haar deels gezocht worden in het Nederlands partijstelsel, deels in het voortdurend herdefiniëren van het strijdpunt.

Dit boek over de politieke strijd rond de abortuswetgeving is ook voor niet-politicologen boeiende lectuur, met name voor (historisch)demografen en beoefenaars van gezins- en vrouwengeschiedenis en van de geschiedenis van seksualiteit en anticonceptie. Alleen al om de uitvoerige weergave van het uiteenlopende bronnenmateriaal verdient deze politicologische studie als 'naslagwerk' van de abortusstrijd een plaats naast de eerdere sociologische en historische studies van Ketting en De Bruijn. Alleen het ontbreken van een register is in een gebruiksboek als dit een onhandige misser.

H. Westhoff

B. J. Udink, *Tekst en uitleg. Over sturen en gestuurd worden, ervaringen in politiek en bedrijf* (Raam: Anthos, 1986, 277 blz., f29,50, ISBN 90 6074 223 0).

Udink is eigenlijk een tragisch figuur. In 1967 stapte hij, feitelijk uit het niets komend, de